

MİLLİ MÜCADELEDE KADIN VE MÜFİDE FERİT TEK ÖRNEĞİ

Neslihan YILMAZ TEKİN*

Uşak Üniversitesi*

Millî Mücadele; İstiklâl Harbi, Bağımsızlık Savaşı veya Kurtuluş Savaşı olarak da anılır. Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) ardından başlayıp askerî bakımdan Mudanya Mütarekesi (11 Ekim 1922), siyasi bakımdan ise Lozan Antlaşması (24 Temmuz 1923) ile son bulmuştur.¹ İtilaf kuvvetlerine karşı direnmenin yollarını arayan Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak yurt çapında topyekûn bir direniş gerçekleştirmek için işe girişmiştir. Kongreler düzenleyerek halkı savaşa manen hazırlamakla ve askerî direnişi örgütlemekle uğraşmıştır. Önce halktan oluşturulan silahlı müfrezelerle işgali yavaşlatmayı, böylelikle kazanılan zamanla düzenli ordunun kurulmasını planlamıştır. Kuvâ-yi Milliye adı verilen bu birlikler, Yunanlıları yenebilecek kabiliyette olmasa da onları oyalayabilmiştir.² Mütareke gereğince ülkede orduların büyük kısmı terhis edilmiş, stratejik noktalar ele geçirilmiş ve silah depoları kontrol altına alınmıştır. Uzun savaş döneminin yorgunluğu ve ümitsizliği içinde bulunan padişah ve hükümet, İtilâf devletlerinin merhametine sığınmaktan, işgallerin genişlemesini önlemek için halkı sükûnete çağırmaktan başka bir şey yapamamıştır. Halk namusunu ve vatanını savunmak amacıyla Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri'ni kurarak mücadeleye başlamıştır.³ Bu cemiyetlerin bugünkü partilerle veya kurulmakta olanlarla hiçbir ilgisi yoktur. Tersine her türlü siyasal amaçtan tamamen uzaktırlar. Varlıklarını sadece memleket bütünlüğünü, millet ve devletin diğer haklarını korumak amacıyla borçludurlar. Bunların hepsi aynı etkiler ve sebepler altında faaliyet göstermektedirler.⁴

Mustafa Kemal Paşa, 7-8 Ağustos 1921'de yayınladığı Tekâlif-i Milliye Emirleri ile cephe gerisinde seferberlik başlatmış, Beş Numaralı Emir ile ordu nakliyatının yürütülebilmesi için alınacak tedbirleri açıklamıştır. Halk, elinde kalan her türlü taşıt aracıyla, ordu gereçlerinden bir kısmını ayda bir defa olmak üzere, 100 km'lik bir mesafeye kadar taşıma görevini ağustos ayı ortalarından itibaren yerine getirmeye başlamıştır. Oluşturulan kağnı kollarında çoğunlukla yaşlı erkekler, çocuk ve kadınlar görev almışlardır. Tekâlif-i Milliye Emirlerinin yayınlanmasından Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar

cephe gerisinin yükünü kadınlar taşımışlardır. Millî Müdafaa Vekili Refet Paşa, 13 Eylül 1921 tarihli TBMM'nin oturumunda Sakarya Zaferinin kazanıldığı haberini verirken yaptığı konuşmada, kadınların savaşta gösterdiği çabaya dair şunları söylemiştir: “Arkadaşlar! Bundan birkaç gün evvel hususi tarzda huzurunuzla çıktığım zaman en büyük vazifenin bu harp dolayısıyla, bu gaza dolayısıyla köylülere düştüğünü, onların sayesinde bu harbin kazanıldığını ve bunun için köylülere medyun-ı şükran olduğumuzu söylemiş idim. Bu kati zaferi milletin alicenaplığına borçluyuz. Müdafaa-ı Milliye Vekili olarak ordunun şükranını milletin ayaklarına sererken, göz önünde kağnı arabaları ile çalışan köylülere ve köylü kadınlara bu şükranı burada bir defa daha eda etmek en mukaddes bir vazifedir. Bu zafer ferdin zaferi değil, milletin zaferidir. Kağnı arabasıyla koşan, yavrusunu kucağında taşıyan köylü kadınının zaferidir. Vatandaşlar! Bugün zaferimizi resmen ilan ediyoruz.”⁵

Türk Kurtuluş Savaşı'nın her aşamasında yer alan kadınlar, özellikle cephe gerisinde ülkenin işgalden kurtuluşu için çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Cephede askeri birlikler içerisinde savaşarak, cephe gerisinde ise; işgalleri protesto etmek için mitinglere katılmak, protesto telgrafları çekmek, cephede yaralıların bakımını yapmak, sırtında ya da kağnılarıyla cepheye cepheye taşımak, cephe imalathanelerinde çalışmak, askerler için dikimhanelerde giyecek dikmek, ordu için yiyecek, giyecek ve para toplamak, cemiyetler etrafında örgütlenmek gibi faaliyetlerle Millî Mücadeleye büyük destekte bulunmuşlardır. Savaş yıllarında kadın faaliyetleri içerisinde en kapsamlısı halkı bilinçlendirip Kuvâ-yi Milliye ruhunu geniş kitlelere yaymak amacıyla kurulan cemiyetlerdir. Çoğunlukla Anadolu'da görev yapan yöneticilerin ve eşraftan kimselerin eşleri olan kadınlar, pek çok cemiyet ve şubelerini kurmuşlardır. Cemiyetlerin yönetim kurullarında yer alan bu kadınlar, çalışmalarıyla diğer kadınları etkilemiş ve onları millî mücadele yararına çalışmaya ikna etmişlerdir. Özellikle Sivas merkezli Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti, Millî Mücadele döneminin en etkin kadın hareketi olmuştur. Müdafaa-ı Hukuk ve Hilal-i Ahmer Cemiyetleri'nin kadınlar

* Uşak Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Mezun, nesli.yilmaz35@gmail.com. Bu bildiri, 21-22 Ekim 2021 tarihlerinde Aksaray Üniversitesi Tarih Bölümü tarafından çevrimiçi düzenlenen VIII. Genç Tarihçiler Öğrenci Sempozyumu'nda sunulmuştur.

** Teşekkür: Bu çalışmaya teşvik eden, bilgi ve desteğini esirgeme yen, çok kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Selcen ÖZYURT ULUTAŞ'a teşekkürü bir borç bilirim.

¹ Cevdet Küçük, “Millî Mücadele”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:30, İstanbul 2005, s.76-77.

² https://tr.wikipedia.org/wiki/Türk_Kurtuluş_Savaşı, (28.08.2021).

³ Küçük, a.g.m., s.77.

⁴ <https://www.atam.gov.tr/duyurular/milli-mucadele>, (28.08.2021).

⁵ Nuray Özdemir, “Sakarya Meydan Muharebesi'nde Kadınların Yürüttüğü Faaliyetler”, Sakarya Meydan Muharebesi ve Haymana Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 2017, s.230-231-232.

şubeleri de ordu için yardım toplama faaliyetleri ile öne çıkmışlardır. Anadolu kadınları söylediği şiirler, yazdığı mektuplar ya da cephede savaşmak isteğiyle TBMM'ye verdiği dilekçelerle vatanın kurtuluşu için ellerinden geleni yapmaya hazır olduklarını her fırsatta göstermişlerdir. Örneğin Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti üyeleri Bolu Mutasarrıflığına TBMM'ye ulaştırılmak üzere, Temmuz 1920'de bir dilekçe vererek ülkede yaşanan işgaller karşısında artık tahammüllerinin kalmadığını bildirmişlerdir. Bu dilekçe ile erkekleri cephede savaşmaya teşvik etmeyi amaçlayan kadınlar gerekirse cepheye gideceklerini ifade ederek bunun için izin istemişlerdir. Kadınların bu girişimine dikkat çeken gazeteler "Erkeklerimiz Okusun ve Utansın" başlığı ile haberi duyurmuştur. Asker kaçağı oğlunu evine almayan analar, eşlerini savaşmak için cesaretlendiren kadınlarla ilgili haberler İstanbul ve Anadolu gazetelerinde özellikle propaganda amaçlı geniş yer bulmuştur. Bu yolla, erkeklere savaşa gitmek ve mutlaka kazanmak için telkinde bulunulmuştur.⁶

Millî Mücadele'de kadın denildiği zaman akla gelen ilk isimlerden biri Halide Edip Adıvar'dır. Balkan Savaşı yıllarından itibaren Türkçü kimliğiyle tanınan bir yazar olmuştur. Adeta millî mücadele dönemi mitingleri ile ismi özdeşleşen Halide Edip Hanım, büyük kalabalıklara yönelik yaptığı heyecanlı konuşmalarla Türk ruhunu yeniden canlandırmak ve millî kimlik inşası için çalışmıştır. Millî duygulara hitap eden konuşmalarla halkın vatanseverlik duygularını kabartmıştır.⁷ Nezahat Onbaşı, Şerife Bacı, Fatma Seher, Halime Çavuş, Emir Ayşe ve ismi kayıtlara geçmemiş nice kadın kahramanlarımız Kurtuluş mücadelesinde ön safhalarda yer almış, korkusuzca vatani müdafaa etmişlerdir. Millî Mücadele döneminin etkin kadın isimlerinden biri de Müfide Ferit Tek'tir. Kendisi hem düşünce hem de eylem kadını olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak Millî Mücadele ile ilgili yapılan araştırmalar neticesinde, incelenen kaynaklarda Müfide Ferit Tek ismine neredeyse hiç rastlanmamıştır. Müfide Hanım'ın babası, Kerbela Mutasarrıfı Kemahlı Mazhar Paşa'nın oğlu Şevket Bey, annesi Plevne şehitlerinden Zaimzâde İsmail Bey'in kızı Feride Hanım'dır. Kaynaklara göre Şevket Bey, meşrutiyet taraftarı olduğu için saray muhitlerinde iyi görülmemiş, taşrada bırakılmak suretiyle zabıtlık yapmıştır. Müfide Hanım, babası Kastamonu'da görevli iken 1892 yılında burada doğmuştur.⁸ Şevket Bey'in görevi nedeniyle sırası ile Bağdat ve Trablusgarp'a gitmişlerdir.⁹

Müfide Ferit, üç yaşından itibaren babasının gözetiminde eğitim görmeye başlamıştır.¹⁰ Trablusgarp'ta kızlara mahsus Türkokulu olmadığı için Şevket Bey kızlarını St. Joseph rahibe mektebine vermek zorunda kalmıştır. Müfide Hanım burada Fransızca ve İtalyanca öğrenmiş, evde de babasından

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/19542>

Türkçe, Arapça, Farsça ve Fen dersleri almıştır. Bu sırada henüz yedi yaşındadır. Kardeşleri ve kendisi, o devrin tüm Türk kızları gibi sıkı bir şekilde yetiştirilmişlerdir. Şevket Bey, kızlarının musiki eğitimi almasına ayrıca önem atfetmiştir. Zira Müfide Hanım küçük yaşlardan itibaren piyano çalmayı öğrenmiş hatta İtalyan operalarından parçaları piyanoda çalmıştır. Kum çöllerinde ata binmiş, denizde yüzmüştür. Ancak bu hayat 11 yaşına gelince durmuş, pembe canfesten bir çarşaf giymiştir. Yabancı okullarında büyüyen ekseri Türk kızları gibi, peçenin arkasından dünya ona da karanlık gelmiş ve mahzun olmuştur. Şevket Bey, Müfide Hanım'ın tıp tahsil etmesini ve o zaman kendini erkek doktora göstermeyen, Anadolu'daki köylü kadınlarla alâkadar olmasını ümit etmiştir. Bu arzusunu gerçekleştirebilmek için de kızını gizlice Fransa'ya, Versailles Lisesi'nde okumaya göndermiştir. Şevket Bey, Fransa'daki İttihatçı arkadaşlarından Ahmet Rıza Bey'i kızına veli tayin etmiştir. İlgili devirde Avrupa'ya gitmek yasak olmasına rağmen Şevket Bey tüm zorluklara karşın kızını Fransa'ya gönderebilmiş ve böylece Müfide Hanım'ın Avrupa'ya eğitim için gönderilen ilk Türk kızı olmasını sağlamıştır. Fakat 1905 yılında, babası Şevket Bey'in verem olması üzerine Versailles Lisesindeki eğitimine ara veren Müfide Hanım Trablusgarp'a dönmüştür. Babasını ağır hasta bulan Müfide Hanım kısa bir süre sonra da babasını kaybetmiştir. Ve-

⁶ Özdemir (2017), a.g.m., s.224-225.

⁷ Nuray Özdemir, "Millî Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadını", Belgi Dergisi, S.21, Kış 2021/I, s.7.

⁸ Emel Esin, "Müfide Ferit Tek (1982-24.03.1971)", Türk Kültürü, C-S: IX-103(1971a), s.640.

⁹ Emel Esin, "Annem Muharrir Müfide Ferit Tek I-Gençlik Yılları", Yeni Asya Gazetesi, 9 Haziran 1971b, s.2.

¹⁰ Müfide Ferit Tek, "Hayat Hikâyesi", In Memoriam Müfide Ferit Tek Türk Soroptimisti, S: Özel Sayı, 1972a, s.11.

fattan sonra ise Fransa'daki okulu bırakmak zorunda kalmıştır.¹¹ Müfide Ferit, "Gecelerimden" isimli hatıra yazısında babasını anlatırken, vatana olan bağlılığı ile alakalı şu satırları kaleme almıştır: "Fakat o sıhhatini kurban ettiği vatanına, hayatını da fedaya hazırlanıyor. Yaşayabileceği birkaç seneyi de eksiltmekten hiç çekinmiyor. Memleketini müstefid edebilmek için mütemadiyen çalışıyor. Çok çalışmaktan maada hiçbir düşüncesi yok. (...) O hayatını feda etmekte olduğu vatan için ağlıyor, ben de ihtimal ki ilk vatan muhabbetini babamdan öğrendiğimden. İhtimal vatan muhabbetinin en derin, en ulvî en fecii bir timsalini onda gördüğümünden, ihtimal ki dünyada en ziyade vatanımla babamı sevdiğimden ve her ikisine olan hürmetkâr ve derin muhabbetimi hiç birbirinden ayıramadığımdan her ikisi için birden ağlıyordum. (...) Babamla ben yalnız hayatımın saadetini, istinadgâhımı kaybetmiş olmadım. O, benim için her şeydi. Onun büyük ve merhametli kalbi bende ulvî hisler uyandıran mabedimdi. Onun titiz, sert vicdanı bana doğru yolu gösteren lahuî bir meşalemdi. Onun geniş ve parlak zekâsı beni daima büyük vazifelere çeken yıldızımды".¹²

Şevket Bey'in 1905'te Trablusgarp'ta vefatından iki yıl sonra Müfide Hanım, annesi ve kardeşleriyle birlikte Malta'ya nişanlısı Ahmet Ferit Bey'in yanına gitmiştir. Müfide Hanım Şevket Bey'in ölmeden evvelki arzusunu yerine getirerek 1907'de Ferit Bey ile İskenderiye'de evlenmiştir.¹³ 24 Temmuz 1908'de Meşrutiyetin ilan edilmesi onların hayatlarını da etkilemiştir. Siyasî nedenlerle uzun süredir sürgün hayatı yaşayan Ferit Bey, vakit kaybetmeden İstanbul'a dönmüş ve yeniden açılan Mecliste Kütahya mebusu olarak yer almıştır.¹⁴ Ferit Bey'in vekil olmasıyla Müfide Hanım da kendisini Türk siyasî hayatının merkezinde bulmuştur. Eşiyle birlikte siyasî faaliyetlerde bulunan Müfide Hanım, bir yandan İfham Gazetesinde siyasî vaziyete dair yazılar kaleme alırken o dönem başkanlığını Ferit Bey'in yaptığı Türk Ocağı'nın da üyesi olmuştur.¹⁵ Müfide Ferit'in siyasî ve edebî biçimlenişinde İfham, Hâkimiyet-i Milliye, Türk Kadını ve Türk Yurdu gibi yayın organları ile Türk Kadını ve Türk Ocağı Cemiyetleri etkili olmuştur.¹⁶

Müfide Ferit'in Hâkimiyet-i Milliyedeki ilk yazısı "Türk Askeri" isimli makaledir. Bu makale askerleri yüreklendirmesi amacıyla çoğaltılarak cepheye gönderilmiş ve dağıtılmıştır: "(...) Herkesin ölü dediği, kurak, yanık ve boş Anadolu'da Hazret-i Musa'nın asası dokunmuş gibi billur bir kaynak halinde fıskurdun, sel oldun, muazzam ve mübarek bir nehir oldun. Yoluna çıkan bütün hain ihtirasları, melun kuvvetleri,

meşum firarları akıp gürleyerek denize götürüyorsun. Memleketi serbest, pak ve saf yapıyorsun!"¹⁷ Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, 2 Mart 1337/1921 tarihli nüshasında Müfide Ferit'in, İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde işgal edilmesinden 1921 yılına kadar İstanbul'un işgal altındaki hayatını anlatacağını duyurur: "İzmir'in işgali tarihinden bu seneye kadar İstanbul hayatının ecnebi işgali altındaki elim levhalarını musavver hatırat ve ihtisasatını kendilerinden vaki olan ricamız üzerine Müfide Ferit Hanımefendi gazetemize lütfetmişlerdir". Bahsedilen hatıra serisi, "Kara Günler" başlığı altında sadece iki kere "Kara Haber" ve "Hayret" isimli yazılarla devam etmiş, sonraki sayılarda serinin devamı gelmemiştir. "Kara Haber'de İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine gelişen duygularını kaleme almıştır. Müslümanların kandil gününe rastlayan işgali Müfide Ferit, hilal-haç kavgasının devamı olarak görmüştür. "Ebedî hilal ve salıp harbinde yenildik. Bizden ezeli intikam alıyorlar. Galebe tam olsun diye galipler kendileri bile gelmiyorlar. Kölelerini gönderiyorlar". "Hayret" isimli yazısında ise İzmir'in işgali dolayısıyla yapılan Sultanahmet mitinginden bahsetmiştir. 4 Mart 1337/1921 tarihli "Vilson" başlıklı yazısında Wilson Prensiplerini değerlendirmiştir: "(...) Hıristiyan olmayan yerler için verdiği hükümler, herhalde kırmızı cildlileri vahşî hayvan gibi merhametsizce öldüren, siyah köleleri ehli hayvanlardan daha aşağı ve daha zalimcesine idare eden vahşî ecdadının hükümlerinden çok korkulu değildir. (...) her hak, hakkı-ı hayat, hakkı-ı istiklâl, hakkı-ı beka, hakkı-ı inkişaf Hıristiyanlarını ve onun haricinde kalanlar, beşeriyet ve insaniyet haricinde kalmış oluyorlardı. (...) Bu muvazenesizliklerin ilk kurbanı, Vilson'un prensipleri, ikinci kurbanı da Vilson'un kendisi oldu". 3 Nisan 1337/1921 tarihli "Zafer" başlıklı yazısında, 1 Nisan 1921 sabahı Yunan kuvvetlerine karşı kazanılan II. İnönü Zaferinden bahseder. Müfide Ferit'in Hâkimiyet-i Milliye gazetesindeki son yazısı, 9 Mayıs 1337/1921 tarihli, hatıra türündeki "Geçen Seneki Ramazan" başlıklı yazıdır. İşgal altındaki İstanbul'da Ramazan dolayısıyla teravîh namazına giden Müfide Ferit, Şehzadebaşı'nda eğlenen kesim ile Şehzade Camiinde ibadet eden halk hakkındaki düşüncelerini belirtmiştir. Birbirinden habersiz yaşayan bu insanların aynı toplumda nasıl yaşadıklarını, kendisinin ve diğer aydınların yerini sorgulamıştır.¹⁸ Müfide Ferit Hanım'ın zamanının okunan ve dikkate alınan bir ismi olduğuna dair en çarpıcı örnek ise Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde kaleme aldığı "Gazi Antep" makalesidir. Zira söz konusu yazı yayımlandıktan sonra derhal B.M.M.'nin dikkatini çekmiştir. "Gazi" isminin şehrin geçmişiyle örtüştüğüne kanaat getiren vekiller vakit kaybetmeden Antep şeh-

¹¹ Esin (1971a), a.g.m., s.640; Melahat Mansuroğlu, "Özgürlük Savaşı'nda Türk Kadını", In Memoriam Müfide Ferit Tek Türk Soroptimisti, S: Özel Sayı, 1972, s.42.

¹² Cemal Demircioğlu, Müfide Ferit Tek ve Romanlarındaki Milliyetçilik, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1998a s.5-6.

¹³ Esin (1971b), a.g.m., s.2.

¹⁴ Esin (1971b), a.g.m., s.2.

¹⁵ Esin (1971a), a.g.m., s.640.

¹⁶ Demircioğlu (1998a), a.g.t., s.iv.

¹⁷ Demircioğlu (1998a), a.g.t., s. 17.

¹⁸ Demircioğlu (1998a), a.g.t., s. 17-18-19.

rine Gazi unvanı verilmesine dair bir teklif hazırlamış ve meclise sunmuşlardır. Teklifin mecliste oybirliği ile kabul edilmesiyle Antep şehri “Gazi” unvanını almıştır. ¹⁹ Gaziantep şehir yöneticileri de Müfide Hanım’a, isminin verildiği “Müfide Ferit Caddesi” ile teşekkür etmiştir. ²⁰ Daha çok bir düşünce ve eylem kadını olarak öne çıkan Müfide Ferit’in edebî faaliyetleri, 1913 yılında Türk Yurdu’nda Süyüm Bike müstear adıyla yayımlanan “Hayat Hanım” isimli hikâyesi ile başlamıştır. Her ne kadar hikâyeler, romanlar kaleme alsada devrin siyasi atmosferinden kopmamış ve eserlerinde milliyetçi duygu ve düşüncelere yer vermiştir. Yazarın siyasi kişiliğinin edebiyatçılığını etkilemesinde eşi Ahmet Ferit Tek’in, kız kardeşlerinin eşleri Yusuf Akçura ve Profesör Zühdü İnhan’ın, Versailles Lisesi’ndeki velisi Ahmet Rıza’nın, Türk Ocağı başkanlarından Hamdullah Suphi Tanrıöver’in etkileri olmuştur. ²¹ İfade edildiği üzere Müfide Hanım zamanla siyasi içerikli yazılardan ziyade edebî yönü ağır basan eserler kaleme almaya başlamıştır. Bu kapsamda ilk dikkat çeken çalışması ise Aydemir isimli romanı olmuştur. Bilindiği üzere Türk edebiyatında Halide Edip Adivar’ın Yeni Turan isimli eseri ilk milliyetçi roman olarak kabul edilmektedir. Türkiye dışındaki Türkler de bizim kardeşlerimizdir temasını işleyen ²² bu eserden sonra Müfide Hanım tarafından kaleme alınan Aydemir bu minvalde yayınlanmış bir diğer önemli romandır. Müfide Hanımın yirmili yaşlarında kaleme aldığı romanının meydana çıkmasında Yusuf Akçura’nın çok önemli desteği ve etkisi olmuştur. Bu nedenle romanın başkarakteri de Yusuf Akçura’dır. ²³ Romanını yazdığı sıralarda Sinop’ta ikâmet eden Müfide Hanım, Yusuf Akçura sayesinde soydaşlarının kaderini yakından öğrenmiş, onlara merhamet duymuştur. ²⁴ Söz konusu eser 1918’de Türk Kadın Mecmuası tarafından kitap halinde neşredilmiştir. ²⁵ Yayımlandığı ilk dönemde okurlarını etkileyen ve onlara ciddi manada manevî destek olan eserden esinlenen Şevket Süreyya “Aydemir” soyadını bu romandan mülhem almıştır. ²⁶ Kendi kaleminden Şevket Süreyya, kitapla ilgili fikirlerini şöyle paylaşmıştır: “Aydemir, harp içinde İstanbul’da basılan bir romanın ismiydi. Bir kadının kaleminden çıkmıştı. Beni daha ilk okuduğum gün büyüledi. Cephede en kıymetli varlığımız bu kitaptı. En mühimi bu eserin bizim nesle bir misyon vermiş olmasına inanmamızdı”.²⁷

Müfide Ferit’in bir diğer romanı Pervaneler ise 1925 yılında basılmıştır. ²⁸ Kızı Emel Esin tarafından bir önsözle 1974 yılında Latin harfleriyle yeniden basılmıştır. Daha evvel hiç gün yüzüne çıkmamış olan “Leyla İşgal İstanbul’unda Aşk” romanı ise Latin harfleri ile ilk kez TEK-ESİN Vakfı tarafından 2019 yılında yayımlanmıştır. Müfide Ferit’in eserlerinin, kadın bakış açısından okunması, milli mücadele döneminde “milliyetçi feminist” yaklaşımının tesbit edilmesi açısından önemli veriler sağlayacaktır. ²⁹ Sovyetlerdeki Ekim Devrimi’nin ardından 21 Şubat 1335/1919 yılında Kiev’den (Ahmet Ferit Bey burada başkonsolos olarak görev yapmıştır) İstanbul’a dönen Tek ailesi, silahlarını bırakmış bir memleketle ve işgal altındaki İstanbul ile (3 Kasım 1918) karşılaşmıştı. 15 Mayıs’ta Yunanlıların İzmir’e girmesi üzerine İstanbul’da protesto mitingleri düzenleniyordu. Bunlardan Sultanahmet Meydanında yapılacak toplantıyı müttefik ordular kumandanlığı engellemek isteyince Sultanahmet Camiinde bir mevlid düzenlendi. Müfide Ferit Hanım da bu mevlide gitmiştir. ³⁰ Müfide Hanım’ın milliyetçiliği hiçbir zaman dar görüşlü, kendi tabiriyle hodbin olmamıştır. ³¹ Türklük söz konusu olduğu zaman en küçük ihmal ve kayıtsızlığa tahammül etmemiştir. Türklerin tarih boyunca kurdukları devletleri ve elde ettikleri başarıları gururla anlatmış, bu konuda daima hassasiyet göstermiştir. ³² En kritik zamanlarda dahi ön saflarda yer almaktan çekinmeyen Müfide Hanım, Türkiye’nin kurtuluş mücadelesinde çetin şartlarda elinden geleni ifa etmiştir. Bunlardan en önemlisi ise İzmir’in işgalini protesto için düzenlenen Sultan Ahmet Mitinginde yer almasıdır. Ateşli bir konuşma yapan Müfide Hanım, Halide Edip Hanımla birlikte milletin vicdanına tercüman olmuştur. ³³ Emel Esin, annesinin de parçası olduğu o anı ve yaptıklarını şöyle anlatmıştır; “İzmir’in düşman tarafından işgal edildiği gün, İstanbul câmilelerine mâtem işareti olarak siyah bayraklar asılıp, halk Allâh’dan meded dilemek için duâ ederken, Müfide Hanım, diğer Milliyetçiler ile, Sultan Ahmed meydanında, halka hitâb ederek, vatan müdâfasına çağırıyordu.”³⁴ Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasını müteakip Müfide Hanım’ın eşi Ahmet Bey Paris’e büyükelçi olarak tayin edilmiştir. Bu süre zarfında Müfide Hanım boş durmamış, 1928’de Paris Ecole des Sciences Politiques’den mezun olmuştur. ³⁵ Hatta Paris’te birkaç siyasi konferans vermiş, makaleler yazmıştır. Avrupa diplomasi çevrelerinde Türkiye’yi en iyi şekilde temsil etmiştir.

¹⁹ Tek (1972a), a.g.m., s.11.

²⁰ Nesterin Dirvana, Nihal Uluocak ve Sabahat Kazancıgil, “Müfide Ferit Tek Hanımefendi ve Gaziantep”, In Memoriam Müfide Ferit Tek Türk Soroptimisti, S: Özel Sayı, 1972a, s.31.

²¹ Demircioğlu (1998a), a.g.t., s.iv; Cemal Demircioğlu, “İmparatorluktan Cumhuriyete Aydemir Müellifi Müfide Ferit Hanım”, Toplumsal Tarih, S:59, 1998b, s.14.

²² Behçet Necatigil, “Aydemir”, Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü, Dördüncü Baskı. Varlık Yayınları, İstanbul 1992), s.42.

²³ Mehmet Kaplan ve İnci Enginün, “Emel Esin ile Mülâkat”, Kaynaklar, S.3, Bahar 1984, s.58.

²⁴ Emel Esin, “Annem Muharri Müfide Ferit Tek”, In Memoriam Müfide Ferit Tek Türk Soroptimisti, S: Özel Sayı, 1972a, s.16.

²⁵ Nesterin Dirvana, Nihal Uluocak ve Sabahat Kazancıgil, “Aydemir’den”, In Memoriam Müfide Ferit Tek Türk Soroptimisti, S: Özel Sayı, 1972b, s.32.

²⁶ Ömer Özcan, “Dr. Emel Esin’in Perihan Arıburun’a Mektupları”, Türk Yurdu, S: 315, Kasım 2013, s.74.

²⁷ Mansuroğlu, a.g.m., s.43.

²⁸ Nesterin Dirvana, Nihal Uluocak ve Sabahat Kazancıgil, “Pervaneler’den”, In Memoriam Müfide Ferit Tek Türk Soroptimisti, S: Özel Sayı, 1972c, s.34.

²⁹ Demircioğlu (1998a), a.g.t., s. 11.

³⁰ Demircioğlu (1998a), a.g.t., s.11.

³¹ Dirvana, Uluocak ve Kazancıgil (1972a), a.g.m., s.8.

³² Beraet Zeki Üngör, “I. Yıldönümü’nde Anarken”, In Memoriam Müfide Ferit Tek Türk Soroptimisti, S: Özel Sayı, 1972, s.40.

³³ Mansuroğlu, a.g.m., s.43.

³⁴ Esin (1971a), a.g.m., s.640.

³⁵ Esin (1971a), a.g.m., s.640.

Rochefort'da hasta yatan Türk dostu Pierre Loti, Türkler lehine son bir eser yayınlayınca T.B.M.M. kendisine teşekkürlerini iletmek için Müfide Hanım'ı görevlendirmiştir.³⁶ İfade edildiği üzere Avrupa'daki yüksek sınıf mensuplarıyla yakın irtibat halinde olan Müfide Hanım Bergson, Einstein, Anatole France gibi isimlerle şahsi dostluklar tesis etmiştir.³⁷

Müfide Ferit tüm siyasi ve edebi faaliyetlerinin yanında, 1948'de Türkiye Soroptimist Kulübü'nü kurmuş³⁸ ve 23 sene boyunca bu kulübün faaliyetlerini sürdürmüştür. Müfide Hanım Soroptimist hareketinden henüz hiç haberi yokken gençliğinde yazmış olduğu Aydemir romanında, Türk kadınının artık cemiyette bulunmasının bir mecburiyet olduğu fikrini ileri sürmüş, aslında ilk kıvılcımı burada ateşlemiştir. ³⁹ Ayrıca yine uluslararası bir kuruluş olan Anneler Birliği'nin Müslüman Merkezi başkanlığını da yapmıştır. Öte yandan çeşitli hayır işleri de yapan Müfide Hanım 50-60 civarında yardıma muhtaç çocuk ile kadını Yeni Cami, Sirkeci önlerinden toplayarak hepsini yetimhane, Darülaceze ve iş yerlerine yerleştirmiştir.⁴⁰ Müfide Hanım, hayatının son yirmi yılında sık sık ölümü düşünmüştür. 1956'da geçirdiği hastalıktan sonra İslamiyet'e olan bağı gündelik hayatına da tezahür etmiştir. 1960 ve 1961 yıllarında iki defa olmak üzere Hicaz'a gitmiştir.⁴¹ Müfide Ferit, 24 Mart 1971'de, saat 22: 45'te Moda'daki evinde vefat etmiştir.⁴² Emel Esin annesinin ölümünden sonra yazdığı bir yazıda şu sözleri kaleme almıştır: "(...) Dâimî şefkatli, vefakârdı. Aile dostlarını ziyâret eder, muhtaçların imdadına koşardı. Merhameti hayvanlara da uzanırdı(...). Gönül kırmaktan çekinirdi."⁴³ Müfide Ferit, dönemin şartlarına göre iyi eğitim almış ve ömrünü idealleri doğrultusunda yaşamıştır. Münevver bir kadın olan Müfide Hanım ülkesine canhıraş hizmet etmiştir. Kısaca izah edilmeye gayret edildiği üzere, Müfide Ferit Tek, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli devirlerine şahit olmuş ve olayların merkezinde yer almıştır. Milletini ve devletini tarifsiz bir duygu ile sevmiş ve sahiplenmiştir.

&

Yazı,

Halide'nin yaşamının ayrılmaz bir parçasıydı. Her kitabını bitirdikten sonra artık yeni bir şey yazamayacağı hissine kapılır, bütün kelimelerini ve yaratıcılık kudretini harcaıyp bitirdiğini düşünürdü. Ancak yenisine başladıktan sonra yine onu sürükleyecek bir humma gelirdi.

Ruşen Eşref 1917 yılında ona, "Yazmaktan bir gayeniz oldu mu?" diye sormuştu.

"Hiçbir gayem olmadı. Yazmayı yazmak için sevdim. Bir insanın, nasıl sesi olur da söylerse, ben de bir kuş öter gibi yazdım. Yazmak hayatımın en büyük hazzıdır. Ve katiyyen şöhret düşünmezdim... Eserlerimi de yazıp bitirdiğim andan itibaren, artık onlar bence bir değer taşıyamaz hale gelmişlerdir. Çünkü içindeki ruhi mahiyette olan ihtiras maddeşince artık ehemmiyeti kalmıyor. Kabuğunu değiştiren bir yılan gibi, eskisine bakmıyorum bile; o kadar onlara yabancı kalmak isterim. Yazılarımın epey bir kısmı böyle mahvolup gitmiştir...

Daima ince ve uzun kâğıda yazardım, yazdığım yer de, alıştığım yer olmalı. Masam, hokkam, kalemim falan... Konuştuğumdan daha kolay yazardım. Sonra pek az okur düzeltirim." İ. Çalışlar, Halide Edib, s. 439.

<https://archives.saltrese-arch.org/handle/123456789/24139>

³⁶ Tek (1972a), a.g.m., s.11.

³⁷ Tek (1972a), a.g.m., s.11.

³⁸ Esin (1971a), a.g.m., s.640.

³⁹ Dirvana, Uluocak ve Kazancıgil (1972a), a.g.m., s.7.

⁴⁰ Mansuroğlu, a.g.m., s.43.

⁴¹ Esin (1972a), a.g.m., s.18.

⁴² Esin, (1971a), a.g.m., s.640.

⁴³ Esin, (1972a), a.g.m., s.19.

H. İnalok, Studies in the History of Textiles in Turkey, p. 48

Late 17th/early
18th century
Konya prayer rug
depicting the
Kaa'ba, TIEM 287.